

Halina Twaranowicz

Тэма Радзімы ў творчасці паэтаў беларускага літаратурнага аб'яднання "Белавежа"

Acta Polono-Ruthenica 14, 285-297

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Halina Twaranowicz

Białystok

Тэма Радзімы ў творчасці паэтаў беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа”

Зацікавіўшыся ў другой палове 70-х гадоў мінулага стагоддзя творчасцю сучасных беларускіх пісьменнікаў Польшчы, англійская даследчыца Шырын Акінэр акрэсліла іх мастацкі набытак як літаратуру рэдкай разнастайнасці ды шчырага натхнення. Маючы на мэце аналіз найперш эстэтычнай матэрыі, Ш. Акінэр звярнула пры тым увагу і на сацыялагічнае значэнне існавання „Белавежы”. Сапраўды, дзейнасць гэтай арганізацыі выразна пацвярджае адну з менавіта беларускіх гістарычных заканамернасцей, ці не самую вызначальную, лёсаносную – і загадкава невытлумачальную. У прыватнасці, Ш. Акінэр канстатавала: „Факт, што гэты народ так доўга захоўвае пачуццё сваёй нацыянальнай асаблівасці, мяжуе з цудам”¹.

Беларускае літаратурнае аб'яднанне „Белавежа” – падкрэслім, адзіная творчая суполка такога кшталту па-за межамі Беларусі і адзіная пісьменніцкая арганізацыя, створаная асяроддзем нацыянальных меншасцей у Польшчы – адзначыла ў мінулым годзе (8 чэрвеня 2008 г.) свой паўвекавы юбілей. На працягу гэтага часу ў „белавежскіх” шэрагах прапісалася звыш ста сарака аўтараў. У творчым наробку „белавежцаў” каля 200 аўтарскіх кніг прозы, паэзіі, эсэ, літаратурна-крытычных і навуковых даследаванняў, альманахаў. З 1998 г. пад рэдакцыяй старшыні „Белавежы” Яна Чыквіна выдаецца літаратурна-мастацкі і беларусазнаўчы часопіс „Тэрмапілы”.

У пасляслоўі да кнігі „Шлях па прамой часу”, своеасаблівай гісторыі літаратурнага аб'яднання за 50 гадоў, Ян Чыквін зазначыў: „Пісьменнікі «Белавежы», сапраўды, шчыльна запоўнілі сваю этнічную прастору культурна-эстэтычным зместам. З поўным правам можна сказаць, што другая палова XX стагоддзя належыць у беластоцкім краі найперш «белавежцам». [...] Творчасць «белавежцаў» – асабліва адметная і таму, што яна, у першую чаргу, беларуская, а не савецка-беларуская, і таму, што яна ад пачатку свабодная ў творчым самавыяўленні”².

¹ Sh. Ankier, *Suczasnaja bielaruskija pišmienniki u Polsce*, Biełastok 1982, с. 3.

² *Шлях па прамой часу. Да гісторыі беларускай літаратуры Польшчы 1958-2008 гг.*, пад рэд. Я. Чыквіна, Беласток 2007, с. 317.

Дэбютная творчая справаздача сяброў аб'яднання адбылася ўжо ў 1959 г., калі пад рэдакцыяй Георгія Валкавыцкага, першага шматгадовага рэдактара, уласна заснавальніка і штотыднёвіка „Ніва” і „Белавежы”, пабачыў свет калектыўны паэтычны зборнік „Рунь”, які прадстаўляў на той час „усе наяўныя ў ПНР беларускія паэтычныя сілы”. Апрача таго, была гэта ўвогуле першая паэтычная кніга на пасляваеннай Беласточчыне. Невыпадкова Георгі Валкавыцкі, яшчэ і ўкладальнік зборніка, засведчыў: „Тое, што мы першымі выйшлі абрабляць паэтычныя аблогі, павінна дадаць нашым паэтам бадзёрасці ў пошуках сваёй папараці-кветкі”³. Ці не ўсе 17 аўтараў „Руні” – настаўнікі, вучні, студэнты, сяляне... – незадоўга дэбютавалі на старонках „Нівы”, амаль усе творы, як адзначыў укладальнік, былі напісаны не раней 1956 г.

Падборка Уладзіміра Гайдуга, наймаладога з аўтараў, пачыналася вершам *Родная краіна*:

Я не бачыў іншае краіны,
І не быў ў далёкіх гарадах,
Я чуў толькі голас салаўіны,
Бачыў кветкі яблынь у садах.

Хай жывуць за межамі багата,
Мо' там нават і ляпей каму,
Але там няма бяроз ля хаты,
І няма такіх, як ў нас кляноў.

А ці песні ў якой краіне
Так звяняць, як ў нас, не ўяўлю.
З зелянню лясоў і з небам сінім
Я ўрос у родную зямлю⁴.

І пад гэтым прызнаннем у любові роднаму, выказаным па-юначы шчыра, непасрэдна, хіба мог бы падпісацца кожны з аўтараў „Руні”. Так склаліся сацыяльна-гістарычныя абставіны, што родны Тарнопаль Уладзіміра Гайдуга з яго пушчанскімі салаўямі, бярозамі і клёнамі ля бацькоўскай хаты, як і Мора Віктара Шведа, Чаромха Дзмітрыя Шатыловіча, Бандары Алеся Барскага, Дубічы Царкоўныя Яна Чыквіна, уласна ўся Бельшчына і Гайнаўшчына воляю абставін не аднойчы аказваліся ў складзе розных дзяржаў.

³ *Рунь. Зборнік вершаў*, Беласток 1959, с. 6.

⁴ *Ibidem*, с. 29.

І хочацца тут спаслацца на „Беластоцкі сшытак” выдатнага эміграцыйнага беларускага паэта, пісьменніка Масаея Сяднёва, між іншым намінанта на Нобелеўскую прэмію, які напрыканцы апошняй сусветнай вайны амаль год правёў на Беласточчыне, працаваў карэктарам у газеце „Новая дарога” (рэдактар Хведар Ільшэвіч). Па яго словах, менавіта „ў Беласточчыне я адчуў жывую Беларусь. Гатовы быў прызнаць яе маёй другой радзімай. [...] Прыехаўшы з русіфікаванай Усходняй Беларусі, я пачуў у Беласточчыне сапраўдную беларускую мову”⁵. Сам М. Сяднёў стаў на той час „беластоцкім паэтам”, вершы якога вучылі на памяць вучні ў беларускіх школах, а тадышняе беларускае школьніцтва ахоплівала ўсю Беласточчыну. „Досыць было пабываць толькі на настаўніцкім з’ездзе або курсах па падрыхтоўцы настаўнікаў, каб вас ахапіла адчуванне беларускага духу”, – сцвярджаў М. Сяднёў. Гэтае адраджэнне беларускай школы, уздым беларускасці паэт назваў „нечым накшталт маленькага, кароткага рэнесансіку”⁶.

І відавочна, што беларусы, самая шматлікая нацыянальная меншасць краіны, былі падрыхтаваны да таго, каб выкарыстаць спрыяльныя варункі ў Польшчы сярэдзіны ХХ стагоддзя. У лютым 1956 г. было арганізавана Беларускае грамадска-культурнае таварыства (БГКТ), пачаў выдавацца штотыднёвік „Ніва”. „Сёння на Беласточчыне, – адзначалася ў першым выпуску «Беларускага календара», – налічваецца 57 пачатковых беларускіх школ. У 111 школах беларуская мова вывучаецца як прадмет. Ёсць 2 агульнаадукацыйныя ліцэі (у Гайнаўцы і ў Бельску), якія рыхтуюць кадры беларускай інтэлігенцыі”⁷.

У гэтых адпаведных для развіцця нацыянальнай свядомасці ўмовах шырока запатрабаванаю аказалася і народная, і прафесійная творчасць. Відавочна, узнікненне ў 1958 г. беларускага літаратуранага аб’яднання сталася фактам натуральным і своєчасовым. Ды і культурна-духоўная, асветніцкая традыцыя на Беласточчыне ніколі не занікала, неўміручай паходняй перадавалася ад пакалення да пакалення. Не адна слаўная старонка была ўпісана тут у манускрыпты „залатога веку” беларушчыны – XVI стагоддзя, першага беларускага Адраджэння. Згадаем хоць бы Супрасль, Заблудаў. Жыццёвая сіла, укладзеная ў этнічны ген беларушчыны, яскрава заявіла пра сябе і ў неспрыяльную ваенную пару,

⁵ М. Сяднёў, *Масеева кніга*, Мінск 1994, с. 282.

⁶ *Ibidem*, с. 280.

⁷ *Беларускі календар*, Беласток 1957, с. 53.

сведкам чаго стаў і М. Сяднёў. Відаць, тагачаснае адраджэнне беларускай школы таксама ў значнай ступені спрычынілася да абуджэння патрэбы самавыяўлення, здзяйснення ў мастацкім слове, а ў выніку запаўнення, па словах Я. Чыквіна, сваёй этнічнай прасторы сваім жа культурна-эстэтычным зместам.

Бадай, няма беларускага паэта, які б у той ці іншай форме не выказаўся ў сваіх творах пра Бацькаўшчыну, Айчыну. Ды і ўвогуле, ці не любоў да Радзімы ёсць адным з галоўных пачуццяў, эмоцый, якім уласна абавязана паэзія сваім з'яўленнем, існаваннем. Яшчэ ў 1519 г. пабачылі свет у чэшскай Празе глыбока патрыятычныя і поўныя паэзіі радкі-прызнанне ў любові да Радзімы вялікага беларускага гуманіста-асветніка, доктара свабодных навук і медыцыны, аднаго з заснавальнікаў беларускай сілабічнай паэзіі Францішка Скарыны: „Як звяры,/ што блукаюць у пушчы,/ /ад нараджэння /ведаюць сховы свае,/ як птушкі,/ што лётаюць у паветры,/ /помняць/ гнёзды свае/, як рыбы,/ што плаваюць у моры і ў рэках,/ чуюць/ /віры свае/ і як пчолы/ бароняць вулі свае – /гэтак і людзі/ да месца, дзе нарадзіліся/ і ўзгадаваны ў Бозе,/ вялікую ласку маюць”⁸ (тлум. на сучасную бел. мову Алеся Разанава). Гэтыя словы Ф. Скарыны, фрагмент з яго прадмовы да перакладзенай на родную мову старазапаветнай кнігі *Юдзіф*, сталі ўжо класікай, своеасаблівым этычна-эстэтычным канцэптам.

І не будзе перабольшаннем сказаць, што менавіта пачуццё любові да Радзімы выправіла ў творчы шлях Віктара Шведа, Дзмітрыя Шатыловіча, Алеся Барскага, Яна Чыквіна, Надзею Артымовіч, Міхася Шаховіча, Юрыя Баену, Міру Лукшу. Уласна „белавежцаў” ужо чатырох генерацый.

Неаднаразова ў гаворцы аб беларускім літаратурным руху на Беласточчыне даследчыкі згадваюць вопыт другога беларускага нацыянальнага Адраджэння – плённую „нашаніўскую пару” (1906–1915 гг.). І Георгій Валкавыцкі ў аўтабіяграфічнай кнізе *Віры. Нататкі рэдактара* не хавае, што пры выбары ім назвы для беларускага штотыднёвіка менавіта беларускі вопыт пачатку мінулага стагоддзя аказаўся вырашальным. Пераглядаліся і адкідаліся розныя варыянты і ўрэшце: „Ужо амаль адчуў дотык працягнутай з гісторыі рукі, таксама «адзінай» віленскай «Нашай нівы»”⁹. Свядомая арыентацыя на адраджэнскую газету цалкам апраўдалася і была цалкам невыпадковай, а адлюстроўвала ў значнай ступені тагачасную культурна-эмацыянальную атмасферу. Можна сказаць, што ў адпаведнасці

⁸ Ф. Скарына, *Як пчолы бароняць вулі свае*, „Крыніца” 1995, № 9, с. 13–14.

⁹ Г. Валкавыцкі, *Віры. Нататкі рэдактара*, Беласток 1991, с. 13.

з іншымі сацыяльна-палітычнымі ўмовамі, праблемамі працягваліся традыцыі другога беларускага Адраджэння. Адначасова сігналавала ў творчасці „белавежцаў” аб сабе і трэцяя, на жаль, кароткая пара агульнабеларускага культурна-літаратурнага Рэнесансу, што прыйшоўся на другую палову 80-х – першую 90-х гадоў. Між тым хочацца ўзгадаць тут заўвагу шаноўнага Уладзіміра Калесніка, што „Белавежа” адносінамі між сябрамі аб’яднання нагадвае яму „нашаніўскае” згуртаванне¹⁰.

На пачатку 60-х гадоў, калі актуальным накірункам для „белавежцаў” было садзейнічаць абуджэнню, замацаванню нацыянальнай тоеснасці, выхаванню чытацкай аўдыторыі, як своеасаблівы маніфест прагучаў верш Віктара Шведа *Я беларус*:

Я беларус, рос у народнай гушчы,
Сярод палёў, уквечаных лугоў,
Пад дзіўны гоман Белавежскай пушчы
Пад заліўныя трэлі салаўёў.

Я беларус і сваёй роднай мове
Яшчэ дзіцём вучыўся ад бацькоў.
І слова роднае – мой лёс у гэтым слове –
Мне даражэй, чым сотні іншых слоў.

Я беларус, рос у сялянскай хаце,
У свет выходзіў праз яе парог
Сваю любоў да бацькі і да маці
Я ў глыбіні грудзей сваіх збярог.

Я беларус і гэтым ганаруся.
Усім душу сваю магу адкрыць:
Ніколі і нідзе не адракуся,
Што беларусам жыву і буду жыць!¹¹

Гэты верш успрымаецца і як своеасаблівая паэтычная прысяга ў вернасці роднаму, тым каштоўнасцям, на якіх спакон веку трымаецца свет. Гэтыя каштоўнасці літаральна пералічаны паэтам, як не аднойчы ўжо да яго, пачынаючы ад Ф. Скарыны, Яна Казіміра Пашкевіча да „сялянскага адваката” Ф. Багушэвіча, які звернецца напрамую да сваіх чытачоў: „Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!”

¹⁰ В. Колесник, *Близость дальнего*, „Неман” 1994, № 11, с. 37.

¹¹ В. Швед, *Мая зялёная Зубровія*, Мінск 1990, с. 61.

I, на жаль, беларуская гісторыя, беларуская рэчаіснасць дасюль змушаюць паэта, творчую асобу, калі не да палымяных заклікаў, дык да скрушлівых роздумаў пра лёс нацыянальных святынь, у тым ліку і найперш мовы. Пры тым, што ў большасці народаў рэалізацыя тэмы радзімы носіць відавочна інакшы эмацыянальны характар, не прэтэндуючы на вырашэнне сацыяльна-палітычных праблем соцыуму.

У свой час традыцыйно, распачатую Ф. Багушэвічам напрыканцы XIX стагоддзя, працягнуў Янка Купала і шматлікі асяродак „нашаніўцаў”. Патрыятычным пафасам творчасць „белавежцаў” гучыць ва унісон з літаратураю другога беларускага Адраджэння. Дастаткова ўзгадаць назвы вершаў В. Шведа: *Я нарадзіўся беларусам, Мая зямля, Мой народ, Родная мова, Мая мова, Слова ты, роднае слова, Мова, веру ў тваю неўміручасць*. З сакральнымі ўжо для беларусаў словамі Прадмовы да *Дудкі беларускай* Ф. Багушэвіча перагукваецца верш В. Шведа *Дзесяць заповедзяў*:

Мову родную беражы.
 Мовай роднай даражы [...].
 Мову дзецям перадай.
 Мовы не аддай на здзек.
 Толькі з ёю жыццёмеш век.¹²

Першы паэтычны зборнік Алеся Барскага *Белавежскія матывы* (1962) знамянальна адкрываўся вершам *Айчына*, паэтыка якога ўсімі сваімі параметрамі цалкам адпавядае традыцыйнаму беларускаму паэтычнаму кантэксту, запачаткаванаму якраз яшчэ ў „нашаніўскую” пару і разгортваемаму на працягу амаль усяго XX стагоддзя. У творах так званых „шасцідзсятнікаў”, вядомых пад вызначэннем „філалагічнае пакаленне” – а належаць да яго Генадзь Бураўкін, Анатоль Вярцінскі, Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, Янка Сіпакоў, Міхась Стральцоў, Пятро Макаль і шэраг іншых паэтаў – тэма Радзімы набывае выразную настальгічную ноту. Сын вёскі, ужо гараджанін, прызнаецца ў любові да роднага, успамінае дарагія падрабязнасці побыту, якія з рознымі варыяцыямі агульныя для лірычнага героя большасці твораў падобнага кшталту. У тым ліку і – для Алеся Барскага:

Ля ціхай хаты, на галінах,
 Калыша птушак дуб-равеснік.
 І гэта ёсць мая Айчына,
 Якой спяваю свае песні.

¹² Ibidem, с. 64.

Тут першы раз сустрэўся з плугам,
І ў раллю зярняты сеяў.
Касою празвінеў над лугам,
Сустрэў каханне і надзею. [...]

І не забыць прадвесні свежасць,
Што бушавала ў разгогах;
І сум кудлатай Белавежы,
Калі праводзіла ў дарогу .

Тут бацька жыві і брат загінуў
У грозным годзе сорок першым.
Гэта і ёсць мая айчына,
Якой я прысвячаю вершы.¹³

Паэтычны голас Яна Чыквіна таксама арганічна ўлучаецца ў тагачасны творчы кантэкст. Першы яго зборнік *Іду* (1969) адкрываўся вершам, прысвечаным бацькам:

Я жыць хачу, як вы жылі:
Сярод палёў, звяроў і чыставодзя,
Здалёк ад гарадоў, машын
І цывілізаваных паводзін. [...]

Як хлеба, мне хочацца зелены,
Цішыні, надвечоркаў росных,
Шчасця, нічым не раззеленага,
І дарог палявых, няпростых.

Дзе лёгка зусім заблудзіцца
І верыць: шчаслівы ты ўволю,
Дзе б'юць жыватворчы крыніцы,
Дзе кожнаму можа прысніцца
Паэзіі магнітнае поле.¹⁴

Гарачае памкненне быць верным спаконнаму ладу, вызначанаму самім нараджэннем у маляўнічых Дубічах Царкоўных на ўскрайку Белавежскай пушчы, выказана непасрэдна, шчыра. Ужо лірычны герой зведаў ростань з палявымі дарогамі, засумаваў па вясковым хлебе „З дзяжы высокай – шчэ дзедавай”, спазнаў абьякавую ўсеагульнасць гарадскога свету, які аблытвае

¹³ А. Барскі, *Белавежскія матывы*, Беласток 1962, с. 5.

¹⁴ Я. Чыквін, *Іду*, Беласток 1969, с. 7.

чалавека ланцугамі ўмоўнасцей (хаця, пэўна ж, здольны і аддзячыць таго, хто паслядоўны ў імкненні зразумець яго). І менавіта гэты вопыт дапамагае ўсвядоміць, дзе ж бруаць вытокі ягонага натхнення. Да таго ж творчы дух, паводле паэта, не гасцюе толькі ў абраных асобах, а разліты па родных прасторах і гатовы выявіцца, азвацца ў кожным. Уласна гэты верш зараз можна разглядаць як своеасаблівы энергетычны зачын, пафас не толькі першага паэтычнага зборніка, але і ўсёй творчасці аўтара *Іду*. На адным дыханні акрэслілася тут унутраная пазіцыя, якой забяспечваецца цэласнасць развіцця творчай індывідуальнасці. Так, у апошнім па часе выдання зборніку Я. Чыквіна *Жменя пяску* лірычны герой сведчыць:

Цяпер, калі разам
Са светам і я пастарэў –
Хоць не натоўкі, каб вочы
Мае не бачылі хараства тваіх вачэй
І не адрознівалі часу ад прасторы –
Кожны дзень
я паўтараю, як малітву:
роднае мяне выратавала!

Дзе былі мы народжаны,
у цэнтры сусвету,
дзе вечна ўстае
і велічна заходзіць
нашае сонца,
і жыватворыць тайну
вокадух.¹⁵

Менавіта роднае надало пэўнасці кроку па пакручастых жыццёва-творчых шляхах. І якраз вернасць спаконнаму са спантаннага эмацыянальнага захаплення-любаві эвалюцыяніравала ў метафізічнае ўсведамленне, што незалежна ад таго, у якіх каардынатах і мерыдыянах адносна ўмоўнасцей соцыуму ляжыць радзіннае месца, яно ў *цэнтры сусвету*. Бо ў Вечнасці няма прасторавых перыферыяў, няма мінулага і наступнага – ёсць адно сапраўднае, да якога належыць усё створанае і народжанае аднойчы.

Айчына, спадчына, родная мова, кірыліца, беларусы, вера, малітва, маці – ключавыя словы ў паэзіі Юрыя Баены, які дэбютаваў на „ніўскай” літаратурнай старонцы „Белавежы” ў 1973 г. Прынята менавіта з гэтай

¹⁵ Я. Чыквін, *Жменя пяску*, Беласток 2008, с. 47.

падзейя звязваць пачатак творчай біяграфіі літаратара. Хоць, зразумела, маецца тут на ўвазе відавочны факт, у значнай ступені ўмоўны. Бо, як дакладна вызначыць, калі, у якое імгненне нараджаецца творчая асоба? На адной з аўтарскіх сустрэч Ю. Баена падзяліўся ўспамінам, што патрэба напісаць верш з'явілася ў яго, яшчэ ліцэйста, калі перажываў цяжкі час заўчаснай ростані з маці. Пакута, боль, туга спрычыніліся да вызвалення творчых патэнцый. І хіба якраз з гэтага моманту і пачынаецца творчая біяграфія паэта. Уласна, сам Ю. Баена ў адным з вершаў, задумаўшыся, чым ёсць для яго паэзія, акрэсліў сутнасныя параметры сваёй творчасці – вытокі, крыніцу натхнення і адказнасць за свой жыццёвы абсяг:

Паэзія – жменька матчыных слоў
У дні пагарды і здрады.
Словы-зерні ахнуць жнівом,
Гамоняць цыкады...

Пець? Пяю.
Вачыма роднае бачу.
З вераю праз жыццё іду.
Калі падаю, не крычу і не плачу.

Здавацца? Не такая аара,
Бо зямля, айчына, калыска...
Мне тутмілыя быллі і трава,
Дарагое шамаценне лісця.¹⁶

Няма сумніву, што цэласнасць чалавечай асобы ў значнай ступені забяспечваецца непарушнай вернасцю таму, што вызначана чалавеку самім нараджэннем у пэўных абставінах – вернасцю бацькам, Айчыне, вераспавяданню. Ды, як ужо гаварылася, гістарычна склалася так, што цягам многіх стагоддзяў беларусы мусяць сцвярджаць, абараняць сваё права на тое, што бяспрэчна належыць ім, што разумова не выбіраецца.

Таму духоўныя, эстэтычна-мастацкія пошукі творчай асобы воляю сацыяльна-гістарычных абставін найчасцей перакрочваюць межы, так бы сказаць, прыватных, уласных вымярэнняў. Беларускі паэт, хоча ён таго ці не, ангажаваны з першых сваіх крокаў драматычнай гісторыяй Беларусі, надта спрыяльным, а таму прыцягальным для суседзяў, яе месцазнаходжаннем у цэнтры Еўропы. Асабліваю ж вастрывно набывае гэта праблема на памежжы.

¹⁶ Ю. Баена, *Крык дзікай ружы*, Беласток 2003, с. 12.

Зразумела, сацыяльна-грамадскія абставіны, рэчаіснасць уносяць свае н'юансы ў асэнсаванне і тэмы Радзімы. Ёсць тут аспект, які з'яўляецца прыярытэтам менавіта „белавежцаў”, як жыхароў памежжа, аўтахтонаў на сваёй зямлі беларускай, але ж ужо грамадзян іншай дзяржавы. Прыкметна адрозныя падыходы, перажыванне гэтай сітуацыі ў прадстаўнікоў розных пакаленняў беларускіх нісьменнікаў Польшчы. В. Швед памяркоўна-лагодна гаворыць у вершы *Мае Айчыны*¹⁷:

Зямлі я беларускай сынам,
Люблю зямельку і шаную.
Багаты, маю тры Айчыны
І ўсюды галасы іх чую.

Мяне малая ўздавала,
Вялікая – дала асвету.
Другая заўсягды натхняла,
І для яе я стаў паэтам. [...]

Жаданні для яе і мроі,
Бязмежная любоў у сэрцы.
Хварэю сэрцам і душою,
Калі Айчына ў паняверцы.¹⁷

На працягу ўсяго свайго творчага шляху паэт найчасцей нават дэкларатыўна сцвярджае сваю вернасць усім тром Айчынам, але, як у вершы *Не адракуся Беларусі*, падкрэслівае:

І васільковай Беларусі
І майго кроўнага народа
Ніколі я не адракуся
І буду з імі жыць заўсёды.¹⁸

І зусім іншая пачуццёвая танальнасць, урэшце вобразная сістэма верша *Я. Чыквіна Паэт на чужыне*:

Адстаю ад крылатай стаі –
Ужо не далячу да краю,
Дзе крылы мае вырасталі

¹⁷ В. Швед, *Мае Айчыны*, Беласток 2003, с. 5.

¹⁸ Ibidem, с. 6.

Пабрацімы – бел-белыя гусі
 Ляцяць ключом спрадвечным
 Да гнёздаў сваіх, беларускіх.

У тым адхоне, дзе я сканаю,
 У тым пранізлівым бляску
 Я вельмі самотны – айчыны не маю,
 Матчынай ласкі.¹⁹

Гэтая туга лірычнага героя па цэласнасці мае сваім вытокаам у многім парадаксальную гісторыю Беларусі і мастацка-эстэтычным выяўленнем працягвае традыцыі, запачаткаваныя яшчэ Максімам Багдановічам, якраз у „нашаніўскую” пару.

Асаблівая псіхалогія памежжа выказваецца і скрушлівымі паэтычнымі рэфлексіямі. Нараджае і цалкам горычныя, можна сказаць, рэалістычна-дакладныя развагі, як у Міхася Шаховіча:

Зямлю абдымаю вачыма,
 Тулюсь да яе, як дзяўчыны.
 Шапчу:
 – Дарагая, скажы.
 Чаму я жыву на мяжы? [...]
 Чаму на бяскрэсці прастораў
 У хаце маёй аж цесна ад гора?
 Скажы,
 Дарагая, скажы,
 Ці доўга мне жыць на мяжы?²⁰

Лірычны герой Віктара Стахвюка таксама задаецца драматычнымі пытаннямі, нават нібы наўмысна правакуе палемічныя падыходы:

Мне збрыдла верыць у рай
 які чужынцы вычвараюць ў нашым садзе
 а памяць продкаў топчуць у нябыт
 мне збрыдла верыць у час
 калі надызде доўгачаканая воля
 і быць самім сабой будзе ўжо не сорам.²¹

¹⁹ Я. Чыквін, *Светлы міг*, Мінск 1989, с. 51.

²⁰ М. Шаховіч, *Пад сузор'ямі*, Беласток 1998, с. 56.

²¹ В. Стахвюк, *Багровы цень*, Беласток 2002, с. 40.

І вельмі істотна, што ўнутраныя горыч, скруха – спадарожнікі душэўнага ўзроўню чалавека – эвалюцыяніруюць у духоўнае вымярэнне. Так, напрыклад, тэма Айчыны, Радзімы ў Ю. Баены непадзельна звязана св Словам вечным, Логасам або Богам, які ёсць любоў. З глыбіні якаў прамאўляе паэту „кірылічнае, роднае”. Язэп Лёсік у свой час зазначаў, што кірыліцу беларусы невыпадкова лічаць сваёй нацыянальнай азбукай і падставы таму – у самой гісторыі беларускай²². Гэта ж яшчэ на пачатку XVI стагоддзя Ян Казімір Пашкевіч, дбаючы аб родным, выказаўся патрыятычным вершам:

Польска квітнет лаціною,
Літва квітнет рускізною;
Без той в Польсце не прэбудешь,
Без сей в Літве блазнем будешь. [...]

Веселі ж се ты, Русіне,
Тва слава нігды не згіне.²³

У цяперашнюю пару глабалізацыі, амаль непрадказальных для лёсу ўсяго свету нібы цывілізацыйных працэсаў, супрацьпаставіцца культурнай, этычнай энтропіі можна найперш вернасцо спаконнаму, роднаму. „Мой твар запісаны кірыліцай”²⁴ – годна прамאўляе лірычны герой Ю. Баены. Тымі літарамі, якімі запісваў свае малітвы і казанні Кірыла Тураўскі, пісаў Францішак Скарына, літарамі трох рэдакцый Статута Вялікага княства Літоўскага.

Streszczenie

*Temat ojczyzny w twórczości poetów
z Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża”*

Białoruskie Stowarzyszenie Literackie „Białowieża” jako jedyna taka organizacja literacka w Polsce została powołana 8 czerwca 1958 r. w Białymstoku. Jej twórczy dorobek jest na dzień dzisiejszy imponujący. Wydano ponad dwieście tomów prozy, poezji, esejów, krytyki literackiej, monografii naukowych, przekładów. W twórczości tej trwającej już ponad półwiecze znajduje wyraz przede wszystkim miłość do ojczyzny. Przywiązanie do stron rodzinnych, rodzimego domu jest jednym z kluczowych przeżyć i uczuć, dzięki którym rodzi się, można rzec, i sama potrzeba wypowiedzi poetyckiej. W wierszach Wiktora Szweda, Dymitra Szatyłowicza, Alesia Barskiego, Jana Czykwina,

²² Я. Лёсік, *1921–1930. Збор твораў*, Мінск 2003, с. 218.

²³ *Анталогія даўняй беларускай літаратуры. XI – першая палова XVIII стагоддзя*, Мінск 2003, с. 690.

²⁴ Ю. Баена, *Крык дзікай ружы*, Беласток 2003, с. 11.

Michała Szachowicza, Jerzego Bajeny, Miry Łukszy, Jerzego Bujniuka i in. temat ten nabiera cech wyrażenie indywidualnych zdeterminowanych w każdym przypadku przez osobowość twórczą oraz jej wrażliwością na uwarunkowania kultury pogranicza.

Summary

*The subject of homeland in writings of poets
of Byelorussian Literary Association „Bialovezha”*

Byelorussian Literary Association Bialovezha – the only such literary organization in Poland – was brought into being on 8th June 1958 in Bialystok. The literary output of the Association members is impressive. Over 200 books of poetry and prose, essays and literary critics, scientific monographs and translations have been published. In the output, which has persisted for over half a century, the affection for homeland is expressed. An attachment to home and family is one of the key experience and feelings which initiate the need of poetic expression. In poetry of Viktor Shved, Dymitr Shatylovich, Ales Barsky, Jan Chykvín, Michal Shahovich, Jerzy Bayena, Mira Luksha, Jerzy Buyniuk and others, this subject acquires individual features determined by creative personality of every poet and his sensibility to the particular character of the borderland culture.